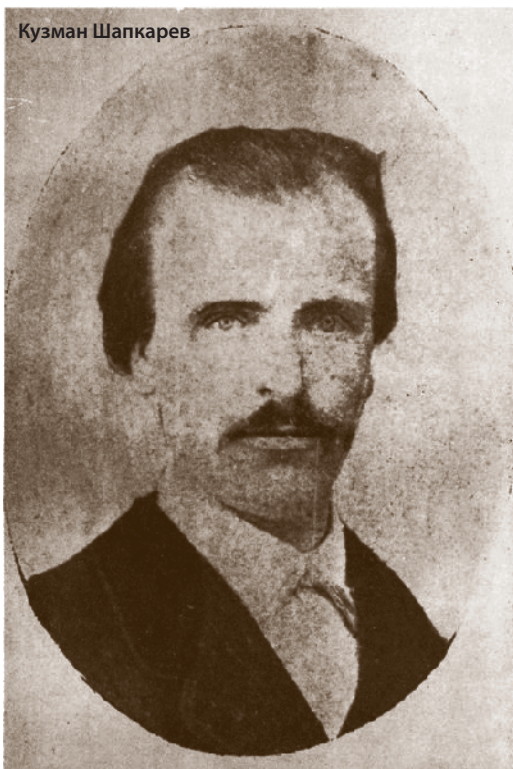

„Пазете българщината в Македония“

180 години от рождението на Кузман Шапкарев (1834–1909)

Кузман Шапкарев

Учителят Кузман Шапкарев

Бележитият български фолклорист е роден на 1 февруари 1834 г. в гр. Охрид. Първоначално учи в местното гръцко основно училище, а впоследствие при вуйчо си Янаки Стрезов, дългогодишен учител в Македония. През 1850 г. по настояване на вуйчо си К. Шапкарев отива да учи кожарство при местен занаятчия. Изгонен от майстора си, младежът започва работа като учител. Само след една година обаче отново се връща към занаятчийството. След три години Я. Стрезов изпраща племенника си в Битоля да продължи образованието си. Там той усвоява взаимноучителната метода (т. нар. Беллаканстерска система). Именно в Битоля, благодарение на вуйчо си, К. Шапкарев се запознава

с Димитър Миладинов, тогава главен учител в местното елинско училище, а чрез него и със Стефан Веркович, който обикаля околните селища и събира народни песни. Запознанството с тях предопределя по-нататъшните занимания на родолюбивия младеж. Понеже не успява да получи назначение за учител в града, К. Шапкарев, заедно с вуйчо си се връщат в Охрид през 1854 г. Там двамата откриват частно училище, което се радва на голям успех. С това свое благородно начинание те си навличат омразата на гръкоманите в града. Затова частното училище има кратък живот.

През 1856 г. К. Шапкарев става учител в Струга. По примера на Д. Миладинов той въвежда българския език и български буквари в преподаването.

По време на 3-годишния си престой в Струга К. Шапкарев се запознава с бъдещата си съпруга, Елисавета Миладинова, дъщерята на Димитър Миладинов. Младият учител продължава преподавателската си дейност в Охрид, където е близък помощник на своя тъст. След арестуването на Д. Миладинов К. Шапкарев прави постъпки за неговото освобождение, отправя апел към Г. Ст. Раковски за помощ. Неговите усилия не само че остават безрезултатни, но с тях той си навлича омразата на гръцките първенци в Охрид. През 60-те, 70-те и 80-те години, с известни прекъсвания, К. Шапкарев е учител в Струга, Прилеп, Кукуш, Битоля, Охрид и Солун. За своята учителска дейност, продължила 30 години, той разказва с нескрит възторг в своята автобио-

графия „Материали за историята на българщината в Македония от 1854 до 1884 г.“ Съзнавайки необходимостта от учебници за българските училища, К. Шапкарев подготвя и издава редица учебни помагала: „Български буквар“ (1866), „Голяма българска читанка“ (1868), „Майчин език“ (1874) и др. В тази връзка българският фолклорист прокарва идеята за обединение на двете главни български наречия – горнобългарското и македонското в общ български литературен език.

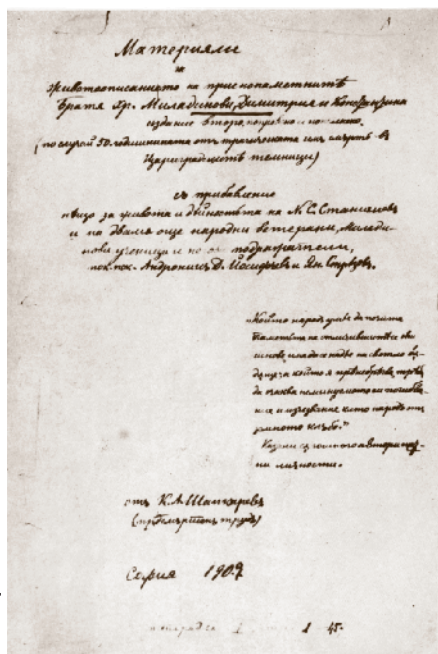
Публицистът Кузман Шапкарев

По време на престоя си в Солун през 80-те години К. Шапкарев получава предложение да стане заместник-редактор на проектирания български вестник в града „Новини“, но начинанието не се реализира. Независимо от това, за известно време той се занимава и с публицистична дейност – за това свидетелстват многобройните дописки в популярните тогава вестници и списания – „Цариградски вестник“, „Дунавски лебед“, „Право“, „Македония“, „Гайда“, „Читалище“, както и кореспонденцията с Г. Ст. Раковски. През 1864 г. К. Шапкарев помества статия в браилския в-к „Българска пчела“ за борбата на охридчани против гръцкото духовенство. Поначало той е доста критичен към гръцките духовници и в своята автобиография не спестява нападите си срещу тях.

Фолклористът Кузман Шапкарев

Освен на учителското и журналистическото поприще, К. Шапкарев се изявява и в областта на фолклористиката. Интересът му към българския фолклор се появява под влияние на средата, в която живее – фолклорните традиции в семей-

ството му са били много силни. В детството си К. Шапкарев е слушал от майка си, баща си и баба си Арса Стрезова народни песни, приказки, предания, пословици, гатанки. През 1854 г. любознателният младеж случайно намира у вуйчо си тетрадка с български народни песни. К. Шапкарев е едва 20-годишен, когато започва да записва фолклорни материали. Тази идея се засилва, след като в ръцете му попадат издадените от братя Миладинови и Стефан Веркович сборници с народни песни на македонските българи и му служат за стимул в това благородно начинание. В продължение на десетилетия К. Шапкарев събира стари български книги, записва български народни песни, приказки, исторически легенди, пословици и гатанки, описва българските народни обичаи и костюми както от различни краища на Македония (Охридско, Дебърско, Кичевско, Битолско, Прилепско, Костурско, Леринско, Воденско, Дойранско, Кукушко, Солунско), така и от останалите български земи – Сливенско, Котленско, Старозагорско, Врачанско, Софийско. К. Шапкарев продължава своята книжовна и фолклористична дейност и след Освобождението. Централно място в дейността му заема обработката на намерения етноложки и фолклорен материал и издаването му в един сборник. През 1884 г. заминава за Пловдив

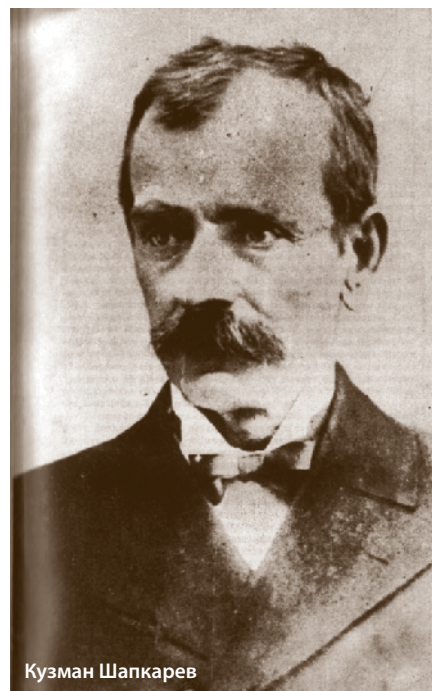

Заглавна страница от ръкопис на второто издание на книгата на братя Миладинови

да потърси финансова помощ от правителството на Източна Румелия, но получава отказ. С тази цел той се обръща и към други български институции (Министерство на народната просвета, Българското книжовно дружество), към български и чужди интелектуалци (проф. Марин Дринов, проф. Иван Шишманов, благодателя на братя Миладинови Йосиф Щросмайер) с молба да му бъде оказана финансова помощ. В писмо до М. Дринов К. Шапкарев подчертава колко важно е събраните материали „да се издадат сега или никога“, защото това е делото на неговия живот: „Ако ме сполети таква нечакано счастье, аз, вярвайте ми..., ще хвъркна от радост...“. В друго писмо до М. Дринов К. Шапкарев обяснява основната причина за издаването на сборника – желанието да убеди останалия славянски свят в българския характер на Македония и по този начин да се парират териториалните претенции на сърби и гърци спрямо този регион. Вероятно за да бъде по-убедителен, К. Шапкарев изпраща на М. Дринов три свои книги, които успява да издаде: „Русалии“ (1884), „Материали за животописанието на Братя Миладинови“ (1884) и „Сборник от народни старини“ (1885). Според някои български изследователи, макар че двамата не са се познавали лично, К. Шапкарев е бил дълбоко впечатлен от ерудицията на М. Дринов и авторитета му на учен в областта на славистиката.

При подготовката на сборника К. Шапкарев е без постоянна работа. Накрая Константин Стоилов го назначава за нотариус в Сливен, но К. Шапкарев не се задържа дълго на тази длъжност и в следващите две години е назначаван за мирови съдия в Сливен, Стара Загора, Враца и Ботевград. Упование на К. Шапкарев дават писмата на Марин Дринов от Харков, в които българският историк му обещава лична финансова помощ, както и да ходатайства пред Славянското благотворително общество и Географското общество в Санкт Петербург да подпомогнат издаването на песните му.

В периода 1891–1892 г. неговият „Сборник от български народни умотворения“ „вижда бял свят“, бла-

Кузман Шапкарев

годарение на финансовата подкрепа на М. Дринов, Ив. Д. Шишманов, Евлоги Георгиев, на материалната субсидия на българското Министерство на народната просвета и на един частен печатар в София. Сборникът представлява изключително богат и колосален труд, състоящ се от три части: 1) песни; 2) приказки, гатанки, пословици; 3) обичаи и обреди. В сборника са включени около 1300 песни (техният брой е два пъти повече от тези в сборника на братя Миладинови), над 1000 пословици и поговорки, 480 гатанки, близо 300 приказки – една от най-богатите сбирки на приказки. За неговите приказки висока оценка дават учени като Т. Флорински и Иржи Поливка. В сборника К. Шапкарев дава сведения и за 123-мата български народни певци и разказвачи, които са били основен източник на информация.

След пенсионирането си К. Шапкарев живее известно време при брат си в Самоков, а през 1905 г. се премества в София. Последните години живее в лишения – отпуснатата му при Стефан Стамболов пенсия е намалена наполовина при следващите правителства. Умира на 18 март 1909 г.

д-р Красимира Мархалева
по материали от
автобиографията на К. Шапкарев
и сп. „Македонски преглед“